उत्कासिका उत्कमूर्द्धजलमस्यति अस-ण्वुल्। ऊर्द्ध्वश्लेष्मक्षेपके रोगभेदे।

उत्कासन न० उत् ऊर्द्ध्वस्थस्य कस्य आसनं क्षेपणम् अस+णिच्-ल्युट्। अन्तःस्थकफरूपस्य कस्य ऊर्द्ध्वदेशेन निस्सारणरूपे व्यापारे। "आहारशेषश्लेष्महीनाणुशल्यानि श्वसनोत्कासनप्रधमनैर्निर्द्धमेत्"। "सन्धिगतः पीड्यमानो न प्रवर्त्तत आकुञ्चनप्रसारणोन्नमनविनमनप्रधावनोत्कासनप्रवाहणैश्च स्रवति" सुश्रु०। (कासीकरान)

उत्किर त्रि० उद्-कॄ कर्त्तरि श। उत्क्षेपके। "पुष्परेणूकिरैर्वातैः" रघुः "निनाय सात्यन्तहिमोत्किरानिलाः। "आप्लुतास्तीरमन्दारकुसुमोत्किरवीचिषु" कुमा० "शाखिभिः कुसुमोत्किरैः" भट्टिः

उत्कीर्ण त्रि० उद्+कॄ-क्त। १उल्लिखिते, २कृतवेधे च "मणौ वज्रसमुत्कीर्णे" रघुः। ३ऊर्द्ध्वं क्षिप्ते च "रजोभिस्तुरगोत्कीर्णैः" रघुः। ४लिखिते "उत्कीर्णापि विप्रलभते" काद०।

उत्कीर्त्तन न० उच्चैः कीर्त्तनम्। देवनामादेः उच्चैः कथने।

उत्कीर्त्तित त्रि० उद्+कीर्त्त-क्त। उच्चैः कथिते। [हारा०।

उत्कुट न० कुट-सङ्कोचे क उन्नतं कुटो यत्र। उत्तानशयने

उत्कुण त्रि० उत्तोल्य कुण्यते हिंस्यते कुण-हिंसने अद० चुरा० कर्म्मणि अच्। उत्तोल्य हिंस्ये (उकुण) स्मरते केशकीटे हेमच०।

उत्कूट पु० उन्नतं कूटमस्य। छत्रे हारा०।

उत्कूल त्रि० उत्क्रान्तः कूलात् निरा० स०। १उत्क्रान्तकूले नदादौ। कूलमुद्गतः अत्या० स०। २कूलप्राप्ते। तत्करोतीत्यर्थे निचि कर्म्मणि क्त। उत्कूलित। कूल प्रापिते त्रि०। "प्रतिक्षणोत्कूलितशैवलाभयः" माघः।

उत्कृति स्त्री षड्विंशत्यक्षरपादके छन्दोभेदे। "उक्तात्युक्ते" त्युपक्रम्य "विकृतिः सङ्कृतिश्चैव तथातिकृतिरुत्कृतिः" वृ०र०

उत्कृत्य अव्य० उद्+कृत-ल्यप्। १उत्कर्त्तनं कृत्वेत्यर्थे। "उत्कृत्योत्कृत्य कृत्तिं प्रथममथ पृथूत्सेधेत्यावद" मालती०। ऋदुपधत्वात् कर्म्मणि क्यप्। २उत्कर्त्तनीये छेदनीये त्रि०

उत्कृष्ट त्रि० उद्+कृष-क्त। १प्रशस्ते २उत्तमे ३उत्कर्षान्विते "सहासनमभिप्रेप्सुरुत्कृष्टस्यापकृष्टजः" "वसनस्य दशा ग्राह्या शूद्रयोत्कृष्टवेदने" "कन्यां भजन्तीमुत्कृष्टं न किञ्चदपि दापयेत्" "बीजस्य चैव योन्याश्च बीजमुत्कृष्टमुच्यते" इति च मनुः। ४कर्षणयुक्ते क्षेत्रादौ च। अतः अतिशये तरप् तमप् च उत्कृष्टतरः उत्कृष्टतमः।

उत्कृष्टभूम पु० उत्कृष्टा भूमिर्यत्र बा० अच् समा०। प्रशस्तभूमौ देशे जटा० अभिधानात् पुंस्त्वम्।

उत्कोच पुंस्त्री उद्गतः कोचः सङ्कोचः कार्य्यप्रतिबन्धो येन। अन्याय्यकर्म्मकरणार्थं स्वार्थप्रतिबन्धनिरासाय वादिप्रतिवादिभ्यां दाने (घुस्) इति ख्याते। "तथोत्कोचपरीहासव्यात्यासच्छलयोगतः" अदत्तगणनायां नारदः। "उत्कोचजीविनो द्रव्यहीनान् कृत्वा प्रवासयेत्" या० स्मृ०। उत्कोचदत्तस्यादत्ततैव यथा "दत्तं सप्तविधं प्रोक्तमदत्तं षोड़शात्मकमिति" सामान्यतोऽभिधाय "अदत्तं तु भयक्रोधेत्यादिना षोडशविधादत्तपदार्था नारदेन दर्शिताः अदत्ताशब्दे तच्चोदाहृतम् ११२पृष्ठे द्रष्टव्यम् "उत्कोचेन कार्य्यप्रतिबन्धनिरासार्थमधिकृतेभ्योदत्तम्" मिता०

उत्कोचक पु० उत्कोचे उत्कोचद्रव्यग्रहणे प्रसृतः बा० कन्। १उत्कोचग्राहिणि "उत्कोचकाश्चोपधिका वञ्चकाः कितवास्तथा" इत्युपक्रम्य "एवमादीन् विजानीयात् प्रकाशाल्लोकवञ्चकान्" मनुः। २धौम्याश्रमान्तिके तीर्थभेदे "यवीयान् देवलस्यैष वने भ्राता तपस्यति। धौम्य उत्कोचके तीर्थे तं वृणुध्वं यदीच्छत"। "तत्र उत्कोचकं तीर्थं गत्वा धौमाश्रमं ततः" भा०आ०१८३अ०।

उत्क्रम पु० उद्+क्रम-घञ् अवृद्धिः। व्युत्क्रमे, विपरीतक्रमे "क्रमोत्क्रमान्मेषतुलादिमानम्" ज्यो०त०। "अथोत्क्रमायानुपक्रमाय शतमानं भवति" शत०ब्रा० १३, ४,२,१०। उद्+क्रम-घञ्। २उत्क्रान्तौ ऊर्द्ध्वगतौ।

उत्क्रमण न० उद्+क्रम-ल्युट्। १अपसरणे "सोमवदुत्क्रमणमपगमनञ्च" कात्या०१९,५,१७। २देहात् जीवादेरपसरणे "शतं चैका च हृदयस्य नाड्यस्तासां मूर्द्धानमभिनिस्सृतैका। तयोर्द्ध्वमायन्नमृतत्वमेति विष्वङ्ङन्या उत्क्रमणे भवन्ति" कठोप० अस्य भाष्यं यथा "तत्र शतञ्च शतसङ्ख्याका एका च सुषुम्णा नाम पुरुषस्य हृदयाद्विनिःसृता नाड्यः शिरास्तासां मध्ये मूर्द्धानं भित्त्वाऽभिनिःसृता निर्गता एका सुषुम्णा नाम तयाऽन्तकाले हृदये आत्मानं वशीकृत्य योजयेत्। तया नाड्योर्द्ध्वमुपरि आयन् गच्छन्नादित्यद्वारेणामृतत्वमभरणधर्म्मत्वमापेक्षिकम्। "आभूसंप्लवं स्थानममृतत्वं हि भाष्यत" इति स्मृतेः। ब्रह्मणा वा सह कालान्तरेण मुख्यममृतत्वमेति भुक्त्वा भोगाननुपमान् ब्रह्मलोकगतान्, विष्वङ् नानाविधगतयोऽन्या नाड्य उत्क्रमणे निमित्तं भवन्ति संसारप्रतिपत्त्यर्था एव भवन्ती-